

successful reintegration of the region which broke away due to ethno-political conflict with Russia in Moldova.

To avoid the mistakes of the neighboring state, which in the 90's and 00's even with international support could not because of the many circumstances to settle the Transnistrian conflict Ukraine should work out the political and legal instruments designed to facilitate and enable the reintegration of the occupied territories of Donbass and the Crimea to the state. It is one of the most important tasks of the agenda of ethnonational policy of Ukraine. There are currently sporadic, unsystematic attempts, steps taken by the authorities to reintegrate temporarily occupied territory. The working out an integrated strategic model of ethnonational policy for reintegration of Donbass and the Crimea will be a comprehensive response to the challenges of the current ethnopolitical situation in Ukraine.

Keywords: reintegration, ethnonational politics, ethnopolitical conflict.

УДК 323.1(477):001.891

К. Т. ЧЕРВЕНЯК

ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИЙ ФАКТОР ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Розглянута проблема етнонаціонального фактора як об'єкту наукового дослідження. Визначено зміст цього поняття. Характеризуються основні підходи українських науковців до цієї проблеми. Наведено авторське розуміння змісту терміна «етнонаціональний фактор», що буде використане у подальших дослідженнях у сфері етнонаціональних відносин.

Ключові слова: етнонаціональний фактор, етнонаціональна спільнота, етнонаціональні відносини, етнічність.

Червеняк К. Т. Этнонациональный фактор как объект научного исследования.

Рассмотрена проблема этнонационального фактора как объекта научного исследования. Определено содержание этого понятия. Характеризуются основные подходы украинских ученых к этой проблеме. Приведено авторское понимание содержания термина «этнонациональный фактор», которое будет использоваться в дальнейших исследованиях в сфере этнонациональных отношений.

Ключевые слова: этнонациональный фактор, этнонациональное сообщество, этнонациональные отношения, этничность.

© ЧЕРВЕНЯК Кристина Тарасівна – аспірант кафедри політології і державного управління Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»

Cherveniak Krystyna. Ethnonational factor as an object of scientific research

In the article is analyzed the problem of ethno-national factor as an object of research. There is, in particular, determined the meaning of this scientific concept. The author also considers the feasibility of using such term. The article gives a description of Ukrainian scientist's main approaches to this problem. There is also actually author's understanding of the term «ethnonational factor» that will be used in further research in the field of ethnic and national relations.

Keywords: ethnonational factor, ethnonational community, ethnonational relations, ethnicity.

Світові тенденції свідчать про посилення у соціально-політичному розвитку держав етнічного чинника. Особливо це стосується країн з поліетнічним складом населення, до яких відносять і Україну. Адже етнонаціональні процеси безпосередньо впливають на політику, економіку, культуру, соціальне життя держави. Більше того, політична стабільність і соціальний мир значною мірою залежать від урахування в державній політиці етнонаціональних особливостей. Усе це підсилює науковий інтерес і актуалізує наукові дослідження у вказаній сфері. Як справедливо вказує В. Андріяш: «Саме тому останнє десятиріччя у вітчизняній науковій думці характеризується активним пошуком теоретичного та практичного вирішення широкого спектру проблемних питань щодо етнічної проблематики, етнічної й національної державної політики та етнічними процесами в контексті становлення України як демократичної, незалежної держави та багатонаціональної спільноти»¹. Ці проблеми потребують подальшої розробки.

Проте, неодмінно, коли йдеться про етнонаціональний фактор як об'єкт дослідження, стикаєшся з відсутністю однозначного розуміння у наукових колах цього основоположного терміну. Понятійно-категоріальний апарат потребує уточнення і подальшого удосконалення, бо не може задовольнити потреби сучасного наукового поступу в Україні.

Вважаємо, що наукових праць, у яких досліджується проблема змісту поняття «етнонаціональний фактор / чинник», в українській науковій літературі у змісті сучасних етнополітичних процесів не достатньо. Можна перелічити лише декілька прізвищ дослідників, які дали власне визначення цьому терміну – це Л. Шкляр, П. Надолішний, В. Ананьїн. Варто звернути увагу також на монографію В. Анд-

ріяш, у якій проведений комплексний аналіз етнополітичних процесів як предмету державної політики і об'єкту наукового дослідження, розглянуто і систематизовано різні підходи. Інші науковці, здебільшого, посилаються на вказаних авторів і використовують їх розробки.

Визначена мета зумовила постановку та розв'язання таких завдань:

- охарактеризувати основні підходи вітчизняних вчених до розуміння сутності поняття «етнонаціональний фактор»;

- сформулювати власне розуміння змісту цього терміну, що буде використовуватися у подальших розробках;

У науковій традиції України на одному рівні вживаються і функціонують поняття «етнонаціональний чинник» та «етнонаціональний фактор». Причини цього прості: особисті вподобання дослідника та досить невеликий проміжок часу, за який відбувається розробка цих проблем в Україні.

Проте зміст обох цих наукових термінів визначено дуже нечітко. Якщо термін «фактор» (лат. «factore» — діяти, виробляти, примножувати) – це умова, рушійна сила будь-якого процесу, явища; то «чинник» – поняття, похідне від понять «чинити», «діяти». Загалом, вони є синонімічними в українській мові. Хоча у вітчизняній літературі частіше використовується поняття «чинник». Проте з огляду на зарубіжний досвід більш вживаним є поняття «factor» (ethic factor, national factor). Як відомо це поняття має конотацію «фактор, чинник, рушійна сила, показник». На нашу думку, доцільним і актуальним в українській практиці є використання саме поняття «фактор», щоб уникнути термінологічної плутанини, спростити переклад і зробити однозначним розуміння об'єкту дослідження між науковцями різних країн.

«Етнонаціональний фактор» – це вітчизняний термін, який досить важко перекласти на інші мови. Виникнення його викликане необхідністю підкреслити визначальний характер для України не лише процесів етнічного ренесансу, але й національно-державного будівництва, які відбуваються в нашій державі паралельно. Деякі українські дослідники вважають, що для цього існує декілька об'єктивних причин.

По-перше, явища та процеси, які взаємопов'язані з феноменом етнічності, можна характеризувати як «етнонаціональні», бо саме цей термін фіксує наявність, зокрема, в українському суспільстві титуль-

ного етносу, національних меншин та етнічних груп, ефективна взаємодія яких має слугувати інтересам реформування суспільства, його модернізації². Варто також підкреслити, що більшість зарубіжних дослідників уже попередньо вкладають у поняття нації етнічний елемент (мову, культуру, традиції тощо).

По-друге, вітчизняні дослідники у поняття «етнонаціональні процеси в Україні» вкладають процес етнічного відродження загалом (і титульного етносу, і корінних народів, і національних меншин). Особливістю цих процесів є збереження національної самобутності, політизація етнічності, утвердження та інтеграція цих груп як сталих компонентів громадянської нації, що формується³. Дійсно, ми знаємо багато прикладів, і не тільки в історії нашої держави, кореляції між політизацією етносу і його мобілізацією під гаслами національного відродження.

По-третє, звернемо увагу, що поняття «етнічне» в європейській мовній традиції використовується для позначення культурно-релігійної, культурно-мовної та будь-якої іншої самобутності суб'єктів, а «національне» використовують щодо всього державного і громадянського. «Але, на думку деяких вітчизняних науковців, в українському законодавстві варто використовувати саме запропонований термін «етнонаціональні відносини», оскільки це дає змогу більш чітко визначити об'єкт відповідної державної політики та запобігти правовим колізіям із термінологією у законодавчих актах, у яких, здебільшого, поняття «національного» вживається і стосовно етнічного, і стосовно державно-громадянського. Крім того, використання саме такого поняття адекватно відбиватиме специфіку поліетнічного загалу громадян України, які всі разом утворюють українську націю, український народ», – вказує у своїй монографії В. Андріяш⁴.

Цілком погоджуємося з вищенаведеними причинами вживання саме такого «збірного» поняття у наукових колах України. Хоча тут таки немає єдності у питанні його змісту; конкретного, однозначного його розуміння. У різних дослідників різні підходи. Так, Л. Шкляр розкриває зміст поняття «етнонаціональний чинник» як такого, що характеризується сталими ознаками життєдіяльності (культури, способу життя, духовних орієнтирів тощо), які набувають соціальних ознак та мотивів політичної поведінки етносу або нації. За певних обставин ці чинники стають детермінантами, що рухають етнонаціо-

нальні спільноти до самоорганізації на засадах етнічних та національних інтересів як джерела етнодержавотворення⁵.

Етнонаціональний чинник, вважає інший дослідник – В. Ананьїн, репрезентований як певна форма прояву існуючих етносів (націй), висловлена в їхньому прагненні зреалізувати свої інтереси у різноманітних сферах суспільного життя за конкретних соціально-історичних умов. Крім того, на думку автора, значущість етнонаціонального чинника в соціумі зумовлюється такими характеристиками: етнонаціональною структурою населення країни; чисельністю та якісним співвідношенням найбільш великих етнічних груп; рівнем етнічної самосвідомості; наявністю (відсутністю) та розташуванням місць компактного проживання етносів на території держави, займаним місцем і роллю, що відіграється етносами в соціальному житті суспільства; мірою збереження та прояву етнокультурних традицій; мірою соціально-політичної комфортності етносів; рівнем впливу діаспори на політичне та культурне життя суспільства; наявністю та характером взаємовідносин різноманітних конфесій, що знаходяться в країні, тощо.

Серед досліджуваних характеристик етнонаціонального чинника частина (етнонаціональна структура, чисельність кожної етнічної групи, наявність чи відсутність і розташування місць компактного проживання тощо) мають об'єктивний характер. Вони більш стабільні і для їх істотної зміни необхідні радикальні процеси в соціальному житті суспільства. Якісні характеристики суб'єктивного характеру (рівень етнічної самосвідомості, міра соціально-політичної комфортності тощо) більш рухомі та змінювані під впливом процесів та явищ суспільного життя. У зв'язку з цим саме їхня зміна серйозно відбивається на ролі та статусі етнонаціонального чинника в суспільстві⁶.

Вітчизняний науковець П. Надолішній у авторефераті дисертації вказує, що зміст поняття «етнонаціональний фактор» розкривається передусім через поняття «етнонаціональні потреби» та «етнонаціональні інтереси». Він чи не єдиний, хто використовує у своїх наукових розробках саме термін «етнонаціональний фактор».

Варто також розуміти відмінність етнонаціональних потреб від етнонаціональних інтересів. Відповідно, етнонаціональні потреби – це сукупність умов, створення яких гарантує збереження і розвиток відповідної спільноти. Етнонаціональні інтереси — це усвідомлені

потреби. Від адекватності усвідомлення спільнотою об'єктивних потреб залежить відповідність етнонаціональних інтересів суспільній доцільності, сучасне і майбутнє самої спільноти. Саме тут ми маємо справу вже з «фактором» – інтересом, що спонукає індивіда чи етнічний колектив до дії, викликає реакцію зовнішнього середовища на свій прояв. Саме тому етнонаціональний фактор виступає приведеним у дію внутрішнім потенціалом етнічної спільноти, що безпосередньо або опосередковано впливає на розвиток процесів у суспільстві в цілому. Етнонаціональний фактор включає всю сукупність проявів етнічності у найрізноманітніших сферах суспільного буття: у власне культурній, економічній, соціальній, політичній тощо. Тобто діапазон інтересів спільноти визначає і поле прояву етнонаціонального фактора⁷.

Всі названі підходи в якійсь мірі розкривають зміст поняття «етнонаціональний фактор», проте, на нашу думку, потрібне комплексне визначення. З нашої точки зору, термін «етнонаціональний фактор» варто розглядати як:

1) показник активності етнонаціональної спільноти у різних сферах суспільного буття (економічній, політичній, культурній, соціальній та ін.);

2) активний потенціал етнонаціональної спільноти, що в залежності від задоволення або не задоволення основоположних інтересів цієї спільноти, має конструктивний (позитивний) або деструктивний (негативний) вплив на життя всього суспільства;

3) збудник регіональних інтересів у багатонаціональному середовищі.

Слід звернути увагу, що основним у цьому визначенні є саме словосполучення «активність етнонаціональної спільноти». Етнонаціональний фактор не може бути пасивним. Це тільки рушійна сила, певні дії, активність і аж ніяк не бездіяльність. Бездіяльність колективного агента вказує на відсутність етнонаціонального фактора. Підкреслюємо, що він проявляється тільки в діяльності колективного агента – спільноти, що захищає свої групові права, як етноса або нації. Етнонаціональний фактор відсутній при захисті прав або задоволенні інтересів окремого індивіда-представника того чи іншого етносу або нації.

Отже, аналізуючи наукове опрацювання основних питань у сфері етнонаціональних процесів, дослідник стикається з такими проблемами як невелика кількість вітчизняних фундаментальних праць з цієї проблематики і тематична плутанина окремих визначень у понятійно-категоріальному апараті, що потребують в сучасних умовах більш чіткого пояснення. Основоположними у питанні визначення поняття «етнонаціональний фактор / чинник» є роботи таких вітчизняних науковців: Л. Шкляр, П. Надолішний, В. Ананьїн. Кожен автор дає власне визначення і пов'язує етнонаціональний фактор з прагненням реалізації інтересів етнонаціональною спільнотою (В. Ананьїн); з мотивами соціальної поведінки цих спільнот (Л. Шкляр); з інтересом, внутрішнім потенціалом спільноти, що спонукає її до дії (П. Надолішний).

В українській етнополітиці одночасно використовуються поняття «етнонаціональний чинник» та «етнонаціональний фактор». На нашу думку, доцільним при дослідженні етнонаціональних процесів є вживання саме поняття «етнонаціональний фактор», щоб уникнути термінологічної плутанини і сприяти однозначному розумінню об'єкту дослідження між науковцями різних країн. Крім того, потрібне комплексне його визначення.

З нашої точки зору, етнонаціональний фактор варто розглядати як: показник активності етнонаціональної спільноти у різних сферах суспільного буття; активний потенціал етнонаціональної спільноти, що в залежності від задоволення або не задоволення основоположних інтересів цієї спільноти, має конструктивний (позитивний) або деструктивний (негативний) вплив на життя всього суспільства; збудник регіональних інтересів у багатонаціональному середовищі.

Уточнене визначення поняття «етнонаціональний фактор» буде використовуватися при розробці проблеми прояву вищевказаного фактора у політичному процесі, зокрема у регіональному політичному процесі в Україні.

1. *Андріяш В.І.* Державна етнополітика України в умовах глобалізації: монографія. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. С. 6. 2. Так само. С. 9. 3. Так само. С. 10. 4. Так само. С. 10. 5. *Шкляр Л.Є.* Етнонаціональні чинники державотворення: політологічний аналіз: автореф. дис. ... д-ра політичних наук: 23.00.02; НАН України; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 1996. С. 11. 6. *Ананьїн В.О.* Етнонаціональний чинник безпеки сучасного поліетнічного суспільства (соціально-філософський аналіз): автореф. дис. ... д-ра філософських наук: 09.00.03; НАН України; Інститут філо-

софії ім. Г.С. Сковороди. Київ, 1998. С. 29-30. 7. *Надолішній П.І.* Етнонаціональний аспект адміністративної реформи в Україні (теоретико-методологічний аналіз): автореф. дис. ... д-ра наук з держ. Управління: 25.00.01; Українська Академія державного управління при Президентові України. Київ, 1999. С. 15-16.

Cherвениак Krystyna. Ethnonational factor as an object of scientific research

Ethnonational factor as an object of scientific research is poorly understood. Nevertheless political stability and social peace in the country depends on the consideration of ethnonational features in the state policy.

This is a Ukrainian term purely. It is rather difficult to translate into other languages. The appearance is caused the need to stress not only processes of ethnic renaissance, but nation-building, that taking place in our country in parallel.

Categorical apparatus needs further improvement. Cause the development of this issue is certainly faced with a lack of clear understanding the term «ethnonational factor» in the scientific community and a small number of Ukrainian fundamental works in this field.

The fundamental here are works of our domestic scientists as L. Shkliar, P. Nadolishniy V. Ananyin. Each author gives his own definition: ethnonational factor binds with the desire to pursue interests of ethnonational community (V.Ananyin); based on the social behavior of these communities (L.Shkliar); with interest, internal potential of community, prompting her to action (P.Nadolishniy).

There are used terms «ethnonational «chynnnyk»» and «ethnonational factor» in the Ukrainian ethnic policy simultaneously. Using the term «ethnonational factor» appropriates here, because avoiding terminological confusion and simplifies the understanding of the object of research between scientists in different countries.

In article developed author's own definition of ethnonational factor that will be used in further research in the field of ethnic and national relations. It refers as:

1. An activity indicator of ethnic and national communities in various spheres of the social life.

2. An active potential of ethnonational community that, according to the fulfilling or unmet fundamental interests of this community, has constructive (positive) or destructive (negative) impact on the whole society.

3. An activator of regional interests in a multinational environment.

Keywords: ethnonational factor, ethnonational community, ethnonational relations, ethnicity, research, scientific concept.